

PROFILAKTYKA PRZEMOCY SEKSUALNEJ

wobec uczniów
w szkole katolickiej

ks. Wojciech Bojanowski SJ | Maria Bremer
s. Małgorzata Gromada CMBB | Ewa Kusz
s. Dominika Moskał CSFN | s. Michaela Musiał SMI
ks. Łukasz Pałacki | dr Anna Seredyńska
ks. Henryk Wolff | ks. Artur Wyzina SJ

PROFILAKTYKA PRZEMOCY SEKSUALNEJ

wobec uczniów
w szkole katolickiej

Kraków 2022

Centrum Ochrony Dziecka

© Centrum Ochrony Dziecka
ul. Kopernika 26
31-501 Kraków
www.cod.ignatianum.edu.pl

Rada Szkół Katolickich
skwer Kard. Wyszyńskiego 6
01-015 Warszawa
www.rsk.edu.pl

KOORDYNACJA MERYTORYCZNA: ks. Henryk Wolff

ZARZĄDZANIE PROJEKTEM: ks. Łukasz Pałacki

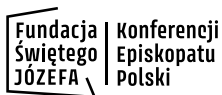
REDAKCJA: ks. Wojciech Bojanowski SJ

KOREKTA: Magdalena Kędzierska-Zaporowska / eSPe

REDAKCJA TECHNICZNA I PROJEKT OKŁADKI: Paweł Kremer / eSPe

ZDJĘCIE NA OKŁADCE: BalanceFormCreative / Adobe Stock

Publikacja powstała w ramach projektu: *Budowanie systemu prewencji wykorzystania seksualnego w szkołach katolickich* finansowanego ze środków Fundacji Świętego Józefa KEP.

Fundacja Świętego Józefa KEP
skwer Kard. Wyszyńskiego 6
01-015 Warszawa
www.fsj.org.pl

Egzemplarz bezpłatny przeznaczony do użytku wewnętrznego szkół.

Wprowadzenie

W przemówieniu wygłoszonym w lipcu 2019 roku do uczestników kursu ochrony małoletnich papież Franciszek wezwał do tworzenia apostołatu prewencji. Wskazał tym samym, że ochrona dzieci i młodzieży przed wykorzystaniem seksualnym i innymi formami przemocy jest ściśle związana z misją Kościoła. Według papieża wypływa to ze słów Jezusa: „Pozwólcie dzieciom przychodzić do Mnie, nie przeszkadzajcie im” (Mk 10,14)¹.

Tworzenie bezpiecznego środowiska dla uczniów oraz dbanie o ich integralny rozwój jest priorytetem szkół katolickich. Niniejszy dokument ukazuje, w jaki sposób należy budować system profilaktyki przemocy seksualnej w placówkach edukacyjnych prowadzonych przez Kościół w Polsce, aby chronić dzieci i młodzież przed tą formą przemocy, która pozostawia głębokie zranienia. Publikacja została pomyślana jako instrukcja dla dyrektorów, którzy są odpowiedzialni za podejmowanie odpowiednich działań

---

¹ Por. Franciszek, *Apostołat prewencji – przesłanie do uczestników kursu CEPROME na Papieskim Uniwersytecie Meksyku*, https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/9-stolicy-apostolskiej/140-franciszek-apostolat-prewencji-przes%C5%82anie-do-uczestnik%C3%B3w-kursu-ceprom-na-papieskim-universytecie-meksyku.html#_ftn1 [dostęp: 7 kwietnia 2022].

w zakresie ochrony uczniów. Będzie również przydatną lekturą dla psychologów i pedagogów szkolnych, a także wszystkich nauczycieli i pracowników szkoły, którzy powinni mieć odpowiednią wiedzę w zakresie zapobiegania przemocy seksualnej wobec osób małoletnich i właściwego reagowania, gdy do niej dochodzi.

System profilaktyki obejmuje przede wszystkim działania przeciwdziałające powstaniu krzywdy. Należy jednak zaznaczyć, że w jego ramach powinny znaleźć się również procedury dotyczące wykrywania i wczesnej interwencji, gdyż odpowiednia i szybka reakcja osób dorosłych może znacząco ograniczyć negatywne skutki przemocy seksualnej. Trzeba pamiętać, że w placówce edukacyjnej może dojść do ujawnienia lub wykrycia wykorzystania seksualnego, do którego dochodzi także w środowisku pozaszkolnym. Pracownicy szkoły muszą więc z jednej strony dbać o tworzenie bezpiecznego środowiska w szkole, z drugiej zaś być przygotowani do odpowiedniej interwencji w przypadku dostrzeżenia, że uczeń jest krzywdzony – w szkole lub poza nią. Stąd prezentowana instrukcja składa się z dwóch części: „Jak uczynić szkołę bardziej bezpieczną” oraz „Co zrobić, gdy wydarzyła się krzywda”.

Głównymi celami tego dokumentu są:

- wskazanie działań zwiększających bezpieczeństwo uczniów i chroniących ich przed przemocą seksualną;
- dostarczenie podstawowej wiedzy psychologicznej i prawnej w zakresie ochrony osób małoletnich przed przemocą seksualną, którą powinni mieć wszyscy pracownicy szkoły;
- wsparcie dyrektorów w opracowaniu wewnętrznych regulaminów i procedur, takich jak kodeks zachowań osób dorosłych czy zasady interwencji w wypadku wykrycia bądź

zgłoszenia przemocy seksualnej, które powinny obowiązywać w ramach polityki ochrony uczniów.

Publikacja powstała dzięki współpracy Centrum Ochrony Dziecka i Rady Szkół Katolickich, które powołały zespół złożony ze specjalistów w dziedzinie ochrony dzieci i młodzieży, a także dyrektorów i nauczycieli szkół katolickich, którzy ukończyli studia podyplomowe „Profilaktyka przemocy seksualnej wobec dzieci i młodzieży” na Akademii Ignatianum w Krakowie. Projekt został sfinansowany ze środków Fundacji Świętego Józefa Konferencji Episkopatu Polski. Autorzy oddają w Państwa ręce ten dokument, ufając, że przyczyni się on do podniesienia świadomości dotyczącej ochrony uczniów przed przemocą seksualną oraz zainspiruje do budowania w szkołach katolickich w Polsce apostolatu prewencji, o który apeluje papież Franciszek.

I.

Jak uczynić szkołę bardziej bezpieczną?

1.1. Wspólna troska o ochronę uczniów

Każda osoba zaangażowana w życie szkoły odgrywa ważną rolę w tworzeniu środowiska, w którym dzieci i młodzież mogą rozwijać się w bezpiecznej atmosferze i liczyć na wsparcie dorosłych. Niniejszy dokument dotyczy ochrony uczniów przed wykorzystaniem seksualnym. Szkoła katolicka powinna podejmować przemyślane i konkretne działania z zakresu profilaktyki przemocy seksualnej, podnoszące świadomość i kompetencje wszystkich pracowników szkoły, rodziców² oraz samych uczniów.

a) Weryfikacja przyjmowanych osób

Dyrektor szkoły szczególną uwagę zwraca na proces doboru wszystkich pracowników, w tym także wolontariuszy, stażystów i praktykantów. Należy przy tym stosować się do obowiązujących

---

² Ilekroć w tym dokumencie używa się terminu rodzice, rozumie się przez to także opiekunów prawnych.

przepisów prawnych. Na etapie zatrudniania nowych pracowników należy również podjąć dodatkowe działania, które przyczynią się do większej ochrony uczniów. W procesie rekrutacji powinno się zatem poczynić następujące kroki:

- poruszenie tematu prewencji przemocy, w tym przemocy seksualnej, podczas rozmów kwalifikacyjnych kandydatów na wszystkie stanowiska;
- przed zatrudnieniem lub zawarciem innej umowy, na podstawie której kandydat będzie wykonywał w szkole działalność związaną z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem lub leczeniem, potwierdzenie przez niego w formie pisemnej faktu, że zapoznał się z zasadami prewencji obowiązującymi w szkole oraz w diecezji, na terenie której znajduje się placówka, i zobowiązuje się do ich przestrzegania;
- przed nawiązaniem stosunku pracy lub dopuszczeniem osób do innej działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi pobranie przez dyrektora szkoły informacji o kandydacie z Rejestru Sprawców Przepęstw na Tle Seksualnym. Należy wykorzystać Rejestr z dostępem ograniczonym oraz Rejestr Państwowej Komisji;
- przedstawienie przez pracowników pedagogicznych przed zatrudnieniem w szkole zaświadczenia o niekaralności, a także sprawdzenie przez dyrektora, czy dana osoba nie znajduje się w Centralnym Rejestrze Orzeczeń Dyscyplinarnych. Pozostałe osoby, które również będą wykonywały działalność związaną z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi, powinny złożyć pisemne oświadczenie o niekaralności oraz o toczących się względem nich postępowaniach karnych.

b) Szkolenia dla pracowników³ szkoły

Rozwój zawodowy powinien uwzględniać zdobywanie wiedzy i umiejętności, które przyczyniają się do wzrostu bezpieczeństwa uczniów w szkole. Szkolenia organizowane dla nauczycieli i innych pracowników szkoły mają służyć realizacji tego celu.

Najważniejsze zasady dotyczące szkoleń:

- zakres tematyczny szkoleń z zakresu profilaktyki przemocy seksualnej:
  - symptomy sugerujące możliwość doznania krzywdy przez dziecko;
  - reakcje emocjonalne i zachowania osób pokrzywdzonych przemocą seksualną oraz ich rodzin;
  - rozmowa z dzieckiem pokrzywdzonym oraz jego rodzicami;
  - zachowania sprawców wykorzystania seksualnego oraz strategie przez nich używane do krzywdzenia dzieci i młodzieży;
  - obowiązujące regulacje prawne oraz procedury państwowe i kościelne związane z ochroną osób małoletnich;
  - interwencja w przypadku różnych form przemocy rówieśniczej, w tym przemocy seksualnej;
- inne przykładowe szkolenia i kursy przyczyniające się do budowania bezpiecznego środowiska w szkole:
  - rozwijanie kompetencji emocjonalnych i społecznych;

---

³ Ilekroć w tym dokumencie używa się terminu pracownik szkoły, rozumie się przez to wszystkich pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych, a także osoby wykonujące w szkole działalność związaną z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi na innej podstawie niż umowa o pracę, np. na podstawie umowy cywilnoprawnej. Uwzględnia się zatem także m.in. wolontariuszy i praktykantów.

- komunikacja interpersonalna;
- rozwiązywanie konfliktów;
- wyznaczanie czytelnych granic w relacjach z dziećmi i młodzieżą;
- zjawisko agresji i przemocy, w tym cyberprzemocy;
- zasady bezpiecznego korzystania z internetu;
- rozwój psychoseksualny i emocjonalny dzieci i młodzieży;
- obowiązkowe szkolenie dla nowych pracowników dotyczące profilaktyki przemocy seksualnej wobec uczniów i obowiązujących w szkole procedur w tym zakresie. Może być ono prowadzone m.in. przez osobę zaufania lub pedagoga szkolnego;
- dostęp do fachowej literatury. Na terenie szkoły powinna istnieć dostępna dla pracowników biblioteczka z podstawowymi dokumentami dotyczącymi ochrony dzieci i młodzieży oraz fachową literaturą poszerzającą wiedzę na ten temat;
- kierowanie pracowników na zewnętrzne szkolenia. Różne zewnętrzne formy doskonalenia zawodowego pozwalają nauczycielom i innym pracownikom poszerzać swoje kompetencje, dzięki czemu będą mogli oni służyć szkole nabytą wiedzą i umiejętnościami.

c) Doradztwo i wsparcie dla nauczycieli

Nauczyciele odgrywają szczególną rolę w dbaniu o bezpieczeństwo uczniów. Mogą oni rozpoznać, gdy coś niepokojącego dzieje się w życiu młodego człowieka. Zdarza się także, że uczniowie poszukują u nich pomocy. Stąd w szkole ważne jest zapewnienie wsparcia nauczycielom i stworzenie przestrzeni, w której będą mogli wymieniać się doświadczeniami, omawiać różne trudne kwestie oraz uzyskać poradę. Taki proces doradztwa i konsultacji

w środowisku pracy może przyjąć różne formy w zależności od możliwości szkoły i potrzeb osób zainteresowanych;

- wsparcie:
  - indywidualne – prowadzone przez osobę zatrudnioną w szkole i mającą odpowiednie kompetencje (np. pedagoga lub psychologa szkolnego). Korzysta się z niego w miarę potrzeb. Szkoła powinna zapewnić nauczycielom możliwość skorzystania z tego typu doradztwa, wyznaczając osobę, do której pracownicy mogliby się zwracać w różnych sytuacjach wymagających profesjonalnego wsparcia i porady. W niektórych przypadkach taka forma może być zaproponowana nauczycielowi przez dyrektora szkoły, jeśli widzi on taką potrzebę;
  - zespołowe – polega na regularnych spotkaniach nauczycieli w kilkusobowym zespole, podczas których omawia się pracę opiekuńczo-wychowawczą i wyzwania z nią związane, a w szczególności sytuacje kryzysowe lub trudności wymagające podjęcia określonych działań. Spotkania powinny być koordynowane przez osobę mającą odpowiednie do tego kompetencje (np. pedagoga lub psychologa szkolnego) lub wyznaczonego lidera spośród nauczycieli należących do zespołu;
- superwizja:
  - zaleca się w miarę możliwości objęcie nauczycieli superwizją prowadzoną przez profesjonalnego superwizora z zewnątrz. Może być to forma wsparcia stałego lub doraźnego w przypadku wystąpienia poważnych trudności.

d) Osoba zaufania – szkolny delegat

ds. ochrony dzieci i młodzieży

Zgodnie z wytycznymi Konferencji Episkopatu Polski zawartymi w dokumencie „Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci i młodzieży i osób niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i wychowawczej Kościoła w Polsce” w szkole katolickiej powinna zostać wyznaczona osoba zaufania (delegat ds. ochrony dzieci i młodzieży), która w sposób szczególny będzie zajmowała się profilaktyką przemocy seksualnej wobec uczniów oraz interwencją w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa wykorzystania seksualnego. Funkcję tę może pełnić psycholog, pedagog lub nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły. Osoba zaufania powinna być łatwo dostępna dla uczniów, rodziców i nauczycieli, a jej dane kontaktowe (np. adres e-mail, godziny i miejsce dyżuru) należy umieścić w widocznym miejscu w szkole i na stronie internetowej. Do zadań osoby zaufania należą:

- dbanie o to, by uczniowie nie doświadczali przemocy ze strony osób dorosłych, szczególnie przemocy seksualnej, poprzez:
  - współpracę z dyrektorem, pedagogiem, psychologiem i wychowawcami przy wdrażaniu programów profilaktyczno-wychowawczych w szkole i wewnątrzszkolnych procedur;
  - koordynowanie organizacji spotkań, szkoleń, konferencji i warsztatów w zakresie ochrony dzieci i młodzieży dla pracowników szkoły, uczniów i rodziców;
  - nadzorowanie tworzenia i dostosowywania procedur i regulaminów szkolnych pod kątem ochrony uczniów przed krzywdzeniem;

- współpraca z delegatem organu prowadzącego ds. ochrony dzieci i młodzieży. Każda diecezja i zgromadzenie zakonne ma wyznaczoną na tę funkcję osobę, z którą szkoła powinna być w kontakcie. Może za to odpowiadać osoba zaufania. Delegat powinien zostać poinformowany, kto jest osobą zaufania w szkole i jak się może z nią kontaktować w razie potrzeby;
- przyjmowanie zgłoszeń dotyczących przemocy seksualnej, do której może dojść w szkole lub poza nią. Należy zaznaczyć, że takie zgłoszenia nie muszą być kierowane wyłącznie do osoby zaufania. Każdy pracownik szkoły otrzymujący sygnał o tym, że uczeń mógł zostać skrzywdzony, powinien zareagować zgodnie z obowiązującymi w szkole procedurami. Funkcja osoby zaufania ma ułatwić realizację procedury zgłaszania przypadków wykorzystania seksualnego oraz niepokojących zachowań;
- podjęcie interwencji w przypadku przyjęcia zgłoszenia lub podejrzenia zaistnienia krzywdy poprzez:
  - kontakt z dyrektorem szkoły i innymi osobami zaangażowanymi w sytuację w celu uzgodnienia podejmowanych przez szkołę działań;
  - udzielenie wsparcia osobie pokrzywdzonej oraz jej rodzinie i koordynowanie działań szkoły w tej sprawie;
  - towarzyszenie i doradzanie dyrektorowi szkoły przy zgłaszaniu podejrzenia popełnienia przestępstwa organom państwowym;
  - zgłoszenie takiego przypadku delegatowi organu prowadzącego ds. ochrony dzieci i młodzieży.

e) Włączenie uczniów w tworzenie bezpiecznej szkoły
 Tworzenie coraz bezpieczniejszej szkoły musi zakładać aktywną rolę uczniów. Sposób angażowania ich w ten proces powinien

być dostosowany do ich wieku i etapu rozwoju psychofizycznego. Niemniej jednak należy podkreślić, że już małe dzieci powinny otrzymywać odpowiednie informacje na temat ochrony osobistych granic i szukania pomocy w przypadku zaistnienia niepokojących sytuacji. Każda szkoła powinna wypracować własne formy włączania uczniów w tworzenie bezpiecznego środowiska. Mogą być wzięte pod uwagę następujące działania:

- włączenie uczniów w ustalanie zasad i reguł obowiązujących w szkole oraz angażowanie ich w tworzenie programów profilaktycznych. Uczniowie mogą wziąć udział w tym procesie między innymi poprzez:
  - ogólnoszkolne ankiety,
  - dyskusje na lekcjach wychowawczych,
  - pracę samorządu uczniowskiego;
- zapoznanie uczniów na lekcjach wychowawczych lub przy innych okazjach z systemem prewencji obowiązującym w szkole poprzez:
  - przedstawienie kodeksu zachowań obowiązującego wszystkie osoby skierowane do pracy z dziećmi i młodzieżą (do opracowania którego szkoła katolicka jest zobowiązana na podstawie wytycznych Konferencji Episkopatu Polski) i wyjaśnienie obowiązujących zasad bezpiecznego postępowania i granic w kontaktach z innymi osobami, zarówno dorosłymi, jak i rówieśnikami;
  - poinformowanie o roli osoby zaufania, która szczególnie odpowiada za tworzenie bezpiecznego środowiska w szkole oraz interwencję w przypadku podejrzenia wykorzystania seksualnego; wskazanie, kto jest osobą zaufania w szkole i jak można się z nią skontaktować;

- wyjaśnienie roli delegata organu prowadzącego szkołę do spraw ochrony dzieci i młodzieży oraz udostępnienie (np. na stronie internetowej) jego danych kontaktowych;
- wskazanie sposobów uzyskania porady lub pomocy w przypadku zaistnienia niepokojących sytuacji, doświadczania różnych form przemocy lub dostrzeżenia jakichkolwiek naruszeń kodeksu zachowań obowiązującego w szkole; zamieszczenie w widocznym miejscu w szkole i na stronie internetowej informacji o osobach, które mogą udzielić wsparcia (m.in. wychowawca, pedagog, psycholog, osoba zaufania, duszpasterz, delegat organu prowadzącego), i możliwych formach kontaktu z nimi (np. podanie miejsca i godzin dyżurów, adresu e-mail);
- poinformowanie o telefonach zaufania dla dzieci i młodzieży oraz innych zewnętrznych instytucjach, do których uczniowie mogą się zgłaszać z prośbą o poradę i pomoc;
- podnoszenie świadomości i kompetencji uczniów w zakresie profilaktyki różnych form przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy seksualnej poprzez:
  - wprowadzanie programów profilaktycznych uwrażliwiających na granice intymności, uczących rozpoznawania zagrożenia wykorzystaniem seksualnym i właściwego reagowania w przypadku doświadczania różnych form przemocy;
  - podejmowanie tematów z zakresu prewencji przemocy seksualnej podczas lekcji wychowawczych, wychowania do życia w rodzinie, biologii, przyrody, religii i w miarę możliwości także w ramach innych przedmiotów;
  - wychowywanie uczniów do brania odpowiedzialności za siebie nawzajem i uczenie właściwego sposobu

- reagowania w przypadku bycia świadkiem jakiegokolwiek rodzaju przemocy na terenie szkoły, poza nią czy w cyberprzestrzeni;
- przedstawienie zasad bezpiecznego korzystania z internetu; wskazanie zagrożeń i przestępstw, z którymi można się spotkać w cyberprzestrzeni (m.in. cyberprzemoc, pornografia, grooming – uwodzenie online, seksting), a także sposobu reagowania na nie;
  - organizowanie w miarę możliwości prelekcji, konferencji, szkoleń, spotkań z zaproszonymi gośćmi i innych form podejmujących tę tematykę;
  - udostępnienie uczniom w bibliotece szkolnej materiałów o charakterze profilaktyczno-edukacyjnym w postaci stosownej literatury, informatorów, broszur i ulotek;
  - przeprowadzenie treningu asertywności i komunikacji interpersonalnej podczas spotkań z pedagogiem lub psychologiem szkolnym w ramach godzin wychowawczych bądź zajęć warsztatowych;
  - zorganizowanie spotkań z prawnikiem, policjantem lub inną osobą znającą obowiązujące przepisy prawa, na których zostaną podjęte tematy ochrony osób małoletnich, różnych form przemocy, a w szczególności przemocy seksualnej i cyberprzemocy; zaznajomienie uczniów z zakresem odpowiedzialności prawnej, jaką mają osoby małoletnie;
- objęcie uczniów opieką pedagogiczną, psychologiczną i duszpasterską z poszanowaniem wolności sumienia, a w szczególności udzielanie wsparcia uczniom znajdującym się w trudniejszej sytuacji społecznej, zdrowotnej lub rodzinnej.

f) *Włączenie rodziców w tworzenie bezpiecznej szkoły*
Współpraca szkoły z rodzicami uczniów jest kluczowym elementem pozwalającym na osiągnięcie zamierzonych celów dydaktyczno-wychowawczych. Jest to tym bardziej istotne w wypadku budowania bezpiecznego środowiska dla dzieci i młodzieży, a także przy interweniowaniu, gdy dzieje się im krzywda, i wspieraniu w trudnych sytuacjach. Angażowanie rodziców w profilaktykę przemocy seksualnej może przybrać formę poniższych działań:

- włączenie przedstawicieli rodziców w opiniowanie polityki ochrony uczniów obowiązującej w szkole;
- zapoznanie rodziców z systemem prewencji w szkole poprzez:
  - poinformowanie o obowiązujących zasadach oraz działaniach podejmowanych na rzecz ochrony dzieci i młodzieży;
  - poinformowanie o procedurach stosowanych przy podejrzeniu wykorzystania seksualnego ucznia, zarówno w wypadku gdyby miało ono miejsce w szkole, jak i poza nią;
  - wskazanie osoby zaufania, która w szkole koordynuje działania zwiększające bezpieczeństwo uczniów i może być osobą pierwszego kontaktu w przypadku podejrzenia, iż dochodzi do krzywdzenia ucznia;
  - powiadomienie rodziców o tym, kto jest delegatem organu prowadzącego szkołę do spraw ochrony dzieci i młodzieży oraz udostępnienie (np. na stronie internetowej szkoły) jego danych kontaktowych;
- wskazanie instytucji i fundacji specjalizujących się w profilaktyce przemocy wobec dzieci i młodzieży poprzez:

- poinformowanie o lokalnych instytucjach i kompetentnych osobach, które udzielają wsparcia dzieciom i młodzieży;
- poinformowanie o telefonach zaufania dla rodziców, dzieci i młodzieży, np.:
  - ① 800-120-002 – Niebieska Linia;
  - ① 800-100-100 – Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, telefon dla rodziców i nauczycieli w sprawie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży;
  - ① 116-111 – Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, telefon zaufania dla dzieci i młodzieży;
  - ① 800-12-12-12 – Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka;
- organizowanie szkoleń i konferencji podnoszących świadomość rodziców w zakresie profilaktyki przemocy seksualnej i wzmacniających ich kompetencje przydatne w tym zakresie. Takie kursy mogą dotyczyć następujących kwestii:
  - dojrzewanie psychoseksualne dziecka na każdym etapie jego rozwoju;
  - zagrożenia, z którymi dzieci i młodzież mogą się spotkać, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które występują w internecie (m.in. cyberprzemoc, pornografia, grooming – uwodzenie online, seksting);
  - rola rodziców w chronieniu dzieci i młodzieży przed przemocą seksualną i innymi zagrożeniami;
  - symptomy wykorzystania seksualnego oraz sposoby pomagania osobom pokrzywdzonym;
  - obowiązujące regulacje prawne – zarówno państwowe, jak i kościelne – dotyczące ochrony osób małoletnich przed przemocą i wykorzystaniem seksualnym;

- komunikacja interpersonalna, a w szczególności sposoby nawiązania kontaktu z dzieckiem na poszczególnych etapach jego rozwoju i podjęcia rozmowy na tematy związane z seksualnością, ochroną własnych granic i zagrożeniami, z którymi może się spotkać;
- współpraca z rodzicami przy organizowaniu wycieczek szkolnych, zielonych szkół, zajęć indywidualnych, treningów, rozgrywek sportowych oraz innych działań pozalekcyjnych.

1.2. Bezpieczne środowisko

Tworzenie bezpiecznego środowiska oznacza zatroszczenie się o wiele różnych elementów, które muszą być wzięte pod uwagę. Urządzając szkolną przestrzeń i pomieszczenia, podejmując remonty, unowocześniając infrastrukturę, ustalając regulaminy i zasady, należy uwzględnić rozwiązania chroniące uczniów przed różnego typu zagrożeniami, w tym również przemocą seksualną.

a) Bezpieczne pomieszczenia

W celu zapewnienia lepszej ochrony uczniów należy odpowiednio zatroszczyć się o pomieszczenia szkolne. Działaniami zwiększającymi bezpieczeństwo są:

- zainstalowanie monitoringu w szkole i objęcie nim w miarę możliwości wszystkich korytarzy i miejsc wspólnych, w których przebywają uczniowie podczas przerw;
- uniemożliwienie uczniom dostępu do odizolowanych pomieszczeń i przestrzeni w budynku szkolnym – np. piwnic, strychu, zakamarków, nieużywanych pomieszczeń i miejsc na uboczu;

- odpowiednie zabezpieczenie trudnych do nadzorowania miejsc poza budynkiem szkoły, np. placów zabaw osłoniętych krzewami, drzewami;
- ograniczenie liczby wejść do budynku, aby móc lepiej zabezpieczyć szkołę i zmniejszyć ryzyko wejścia na jej teren osób nieuprawnionych;
- wyznaczenie miejsc, w których odbywają się spotkania indywidualne (np. z pedagogiem i psychologiem szkolnym);
- instalowanie w miarę możliwości przeszkłonych drzwi w salach lekcyjnych i pomieszczeniach przeznaczonych do spotkań indywidualnych.

b) Bezpieczeństwo w sieci

Uczniowie spędzają obecnie wiele czasu w cyberprzestrzeni. Internet stanowi również istotne narzędzie używane w szkołach. Niestety istnieje wiele zagrożeń, które dzieci i młodzież mogą napotkać w świecie wirtualnym. Dlatego też należy wypracować jasne zasady używania internetu w szkole, jak również przygotować uczniów do odpowiedzialnego używania tego narzędzia w czasie wolnym. Opracowując szkolne reguły, warto uwzględnić następujące elementy:

- stworzenie bezpiecznej infrastruktury informatycznej, która pozwoli na stałe monitorowanie ruchu w szkolnej sieci poprzez:
  - odseparowanie poszczególnych sieci Wi-Fi, np. publicznej i administracyjnej;
  - stosowanie oddzielnego loginu i hasła dla uczniów;
  - filtrowanie treści szkodliwych w sieci dostępnej dla uczniów;

- wypracowanie regulaminu używania internetu w szkole i zapoznanie z nim uczniów, nauczycieli i pracowników szkoły;
- zabezpieczenie dokumentacji szkolnej;
- przeprowadzenie działań profilaktycznych i edukacyjnych z uczniami, rodzicami, nauczycielami i pracownikami szkoły w zakresie bezpieczeństwa w sieci;
- przygotowanie procedur reagowania w przypadku wykrycia niebezpiecznych zachowań w przestrzeni wirtualnej, których ofiarami, świadkami lub sprawcami mogą być uczniowie. Dotyczyć to może między innymi cyberprzemocy, groomingu, sekstingu, pornografii, kontaktu z niebezpiecznymi treściami online, nadużywania internetu. Takie procedury powinny zawierać:
  - sposób diagnozowania sytuacji i udokumentowania zdarzenia;
  - formy udzielenia wsparcia osobie pokrzywdzonej, w tym zapewnienie pomocy psychologicznej;
  - zasady współpracy z rodzicami;
  - postępowanie w przypadku konieczności zawiadomienia organów państwowych.

c) Bezpieczeństwo na wyjazdach

Odpowiednie przygotowanie i przeprowadzenie wyjazdów szkolnych jest niezwykle istotne w tworzeniu bezpiecznego środowiska dla uczniów. W czasie zielonych szkół i innych wycieczek dzieci i młodzież mają możliwość nawiązywania głębszych relacji między sobą, zdobywania nowych doświadczeń i miłego spędzenia czasu w gronie koleżanek i kolegów. Jednak wyjazdy, zwłaszcza z noclegami, niosą ze sobą również ryzyko wystąpienia niewłaściwych zachowań, dlatego należy podchodzić do nich ze szczególną odpowiedzialnością, stosując poniższe zalecenia:

- przestrzeganie obowiązujących w szkole przepisów dotyczących organizacji wycieczek;
- udostępnianie rodzicom wszelkich informacji o wyjeździe oraz numerów kontaktowych do opiekunów;
- określenie listy zasad bezpiecznych relacji między dorosłymi a dziećmi i zapoznanie z nią kadry i uczniów;
- poinformowanie uczniów o osobach, do których mogą zgłaszać trudne sytuacje, również te związane z krzywdzeniem;
- sprawdzenie miejsca noclegu oraz jego otoczenia pod kątem bezpieczeństwa uczniów;
- w miarę możliwości wyznaczenie kobiet i mężczyzn na opiekunów wycieczki, uwzględniając liczbę biorących w niej udział dziewcząt i chłopców;
- odpowiednie rozplanowanie miejsc noclegowych i sanitarnych, ze szczególnym uwzględnieniem podziału uczniów na dziewczęta i chłopców, a także – jeśli jest to możliwe – przydzielenie poszczególnym grupom opiekunów tej samej płci;
- unikanie sytuacji, w których opiekunowie nocują w jednym pomieszczeniu z uczniami – w razie konieczności wspólnego noclegu należy uzyskać uprzednio pisemną zgodę rodziców i poinformować o tym dyrektora. W sytuacji nieprzewidzianej, gdy opiekun musi pozostać w nocy w sypialni z uczniami, powinien on powiadomić o tym kierownika wycieczki oraz ich rodziców;
- przestrzeganie zakazu wyjść uczniów bez opieki w trakcie wycieczki, utrzymywanie stałego dozoru opiekunów nad dziećmi.

d) Kodeks bezpiecznych zachowań

Szkoła powinna wprowadzić jasne zasady zachowania się osób dorosłych wobec dzieci i młodzieży. Nauczyciele i wszyscy

pracownicy szkoły powinni znać te reguły i się do nich stosować. Również uczniowie powinni zostać o nich poinformowani. Godną zalecenia praktyką jest sporządzenie przy współudziale pracowników szkoły kodeksu bezpiecznych zachowań (inaczej kodeksu dobrych praktyk) dostosowanego do realiów placówki, który może uwzględniać poniższe wskazania:

- zachowywanie podstawowych zasad w relacjach dorosłych-uczyń poprzez:
  - równe traktowanie wszystkich uczniów;
  - poszanowanie nietykalności cielesnej;
  - poszanowanie prawa do prywatności (np. w przebieralniach, łazienkach, toaletach) przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa;
  - dostosowanie sposobu wchodzenia w relacje z uczniami do ich wieku;
- przestrzeganie właściwego sposobu komunikacji z uczniem poprzez:
  - dostosowanie przekazywanych treści i ich formy do wieku uczniów;
  - zwracanie się do uczniów z szacunkiem, bez stosowania zwrotów poniżających, niewłaściwych żartów i podtekstów o charakterze seksualnym;
  - stosowanie jedynie tych form dyscyplinujących, które są uwzględnione w statucie szkoły;
  - organizowanie spotkań indywidualnych z uczniami tylko wtedy, gdy mają uzasadnienie w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych. Takie spotkania powinny odbywać się w miejscach do tego przeznaczonych, w warunkach zapewniających bezpieczeństwo, np.

w miejscach posiadających przeszklone drzwi (gdy ich nie ma, warto zostawić drzwi otwarte) lub będących w zasięgu wzroku innych. Wskazane jest powiadomienie innej dorosłej osoby o takim spotkaniu;

- uzyskiwanie zgody rodziców na wszelkie spotkania poza-programowe z uczniami;
- odpowiedzialne korzystanie z narzędzi elektronicznych, mediów społecznościowych i komunikatorów. W kontakcie z uczniami zaleca się używanie platform wskazanych przez szkołę (np. dziennik elektroniczny);
- zachowanie przyjętego w szkole stroju;
- ustalenie z rodzicami sposobu wykonywania czynności higieniczno-pielęgnacyjnych szczególnie wobec uczniów w klasach młodszych (kto, kiedy i jak powinien się tym zajmować);
- szybkie reagowanie i wyjaśnianie sytuacji niejednoznacznych, które mogłyby zostać zinterpretowane jako nieodpowiednie zachowanie (np. przypadkowy kontakt fizyczny z uczniem, który mógłby zostać potraktowany jako naruszenie nietykalności cielesnej). Dobrą praktyką jest w takich przypadkach sporządzenie notatki służbowej oraz poinformowanie innego nauczyciela bądź pracownika szkoły.

e) Zachowania ryzykowne i demoralizujące

Oprócz katalogu bezpiecznych praktyk szkoła powinna również przygotować listę zachowań ryzykownych i demoralizujących, które są niedopuszczalne w kontakcie z uczniami. Taki spis nie tylko informuje, jakich rzeczy należy unikać w swoim postępowaniu, ale także uwarżliwia na postawę innych osób dorosłych mających kontakt z dziećmi i młodzieżą. Podane poniżej negatywne praktyki nigdy nie powinny mieć miejsca i muszą być eliminowane,

tym bardziej że w niektórych przypadkach są one wykorzystywane przez sprawców przemocy seksualnej do osławiania osób małoletnich z nieodpowiednim zachowaniem, które potencjalnie może być przygotowywaniem ich do zaangażowania w czynności seksualne. Każdy pracownik szkoły dostrzegający niewłaściwe zachowanie ze strony innego dorosłego powinien zareagować, by chronić uczniów przed krzywdzeniem. Zakres interwencji świadka zdarzenia powinien zależeć od uchybienia. W przypadku mniej poważnych i jednorazowych sytuacji wystarczy zwrócenie uwagi. Jeśli uchybienie jest poważne lub się powtarza, należy niezwłocznie zgłosić je dyrektorowi, który powinien podjąć interwencję zgodnie z przepisami obowiązującymi w szkole. Przy przygotowywaniu takiego spisu w szkole można uwzględnić poniższą listę:

- niewłaściwy sposób komunikowania się z uczniami, w tym:
  - niepotrzebne uwagi dotyczące wyglądu lub rozwoju fizycznego;
  - żarty i komentarze o tematyce seksualnej;
  - przebywanie z uczniem w zamkniętym, nieprzeszklonym pomieszczeniu, gdy nie jest to konieczne i nie wynika z wykonywanych obowiązków;
  - nawiązywanie i podtrzymywanie niezwiązanego z zakresem pracy prywatnego kontaktu z uczniem – bezpośredniego lub wirtualnego;
  - podejmowanie działań mogących prowadzić do stworzenia więzi emocjonalnej niewłaściwej dla relacji nauczyciel-uczeń, na przykład zwierzanie się z osobistych problemów, rozmowy typowe dla relacji przyjacielskiej;
  - faworyzowanie ucznia poprzez różnego typu korzyści, na przykład wręczanie prezentów;

- niezgodne z zasadami obowiązującymi w szkole używanie współczesnych technologii do komunikacji z uczniem;
- nieodpowiedni kontakt fizyczny, w tym:
  - wszelkie formy dotyku, o których wiemy, że dany uczeń ich nie akceptuje;
  - uściski i objęcia utrudniające uczniowi przerwanie kontaktu;
  - dotykanie piersi, pośladków i okolic intymnych;
  - sadzanie ucznia na kolanach;
  - klepanie;
  - łaskotanie;
  - masowanie;
  - całowanie;
  - kładzenie się albo spanie obok ucznia;
  - gry i zabawy, w których dochodzi do powyżej opisanych niewłaściwych zachowań;
  - stosowanie kar cielesnych;
- pozostawanie sam na sam z uczniem w pomieszczeniach nieprzeznaczonych do spotkań dorosłych z osobami małoletnimi (np. w toalecie, szatni, przebieralni, pomieszczeniach gospodarczych szkoły), z wyjątkiem ważnych przyczyn i w uzasadnionych sytuacjach, na przykład w pracy z młodszymi dziećmi, które potrzebują pomocy osoby dorosłej;
- przebywanie z uczniem sam na sam bez szczególnie ważnych przyczyn lub bez zgody rodziców w prywatnym samochodzie bądź innym miejscu poza budynkiem szkoły;
- spotykanie się z uczniem w swoim mieszkaniu;
- naruszanie prywatności uczniów, na przykład poprzez wchodzenie do toalet i szatni w nieodpowiednich momentach, podglądanie przy przebieraniu się, robienie zdjęć bez uprzedzenia;

- zachowania demoralizujące:
  - praca z dziećmi i młodzieżą pod wpływem alkoholu, narkotyków lub innych używek;
  - spożywanie alkoholu, narkotyków lub innych używek w obecności uczniów;
  - częstowanie uczniów papierosami, alkoholem, narkotykami lub innymi używkami;
  - pokazywanie i udostępnianie uczniom różnego typu treści nieodpowiednich dla ich wieku i etapu rozwoju.

II.

Co zrobić, gdy wydarzyła się krzywda?

2.1. Wykorzystanie seksualne osoby małoletniej

Wykorzystanie seksualne jest jedną z najpoważniejszych form krzywdzenia dzieci i młodzieży, niosącą za sobą poważne konsekwencje dla zdrowia psychicznego i fizycznego. Im wcześniej zostanie wykryte, tym skuteczniejsza jest pomoc udzielana osobie pokrzywdzonej. Każdy dorosły pracujący z dziećmi i młodzieżą powinien być świadomy tego, czym jest wykorzystanie seksualne, jakie mogą być jego formy oraz symptomy, które mogą wskazywać na doświadczanie przez dziecko przemocy seksualnej.

a) Definicja i formy wykorzystania seksualnego

Według Światowej Organizacji Zdrowia „wykorzystywanie seksualne dziecka to włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią

świadomej zgody i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystywaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi pomiędzy dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy. Celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby. Aktywność taka może dotyczyć:

- namawiania lub zmuszania dziecka do angażowania się w prawnie zabronione czynności seksualne;
  - wykorzystywanie dziecka do prostytucji lub innych prawnie zakazanych praktyk o charakterze seksualnym;
  - wykorzystywanie dziecka do produkcji materiałów lub przedstawień o charakterze pornograficznym”⁴.
- Rodzaje wykorzystania seksualnego:
- bez kontaktu fizycznego, np.: ekshibicjonizm, podglądanie, włączanie dziecka w oglądanie lub produkcję materiałów pornograficznych, werbalne molestowanie i uwodzenie dziecka, grooming, czyli uwodzenie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej;
  - z kontaktem fizycznym, np.: dotykanie intymnych części ciała, całowanie o charakterze seksualnym, dotykanie przez dziecko intymnych części ciała sprawcy, stosunek seksualny;

---

⁴ Definicja została zawarta w: *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention*, World Health Organisation (WHO), Geneva, 29-31 March 1999.

- Typy wykorzystania seksualnego:
  - wewnątrzrodzinne lub pozarodzinne – statystycznie o wiele częstsze jest wykorzystanie seksualne wewnątrzrodzinne;
  - w ramach instytucji;
  - rówieśnicze;
  - komercyjne.

b) Ochrona prawna uczniów przed różnymi formami przemocy seksualnej

Pracownicy szkoły powinni znać przepisy prawa dotyczące ochrony osób małoletnich przed krzywdzeniem, w szczególności opisujące przemoc seksualną podlegającą penalizacji. Uczniowie są prawnie chronieni przed następującymi formami wykorzystania seksualnego:

- **Wykorzystanie seksualne osoby małoletniej poniżej 15. roku życia.** Osoba małoletnia, która nie ukończyła 15. roku życia, nie ma zdolności prawnej do wyrażenia zgody na aktywność seksualną, dlatego obcowanie seksualne z taką osobą i inne czynności seksualne, a nawet namawianie do nich są zakazane, niezależnie od tego, czy dziecko było zmuszone czy dobrowolnie się na tę czynność zgodziło (zob. art. 200 Kodeksu karnego). Każdy obywatel (poza wyjątkami określonymi w ustawie), który uzyskał wiarygodną wiadomość o możliwości popełnienia przestępstwa polegającego na wykorzystaniu seksualnym osoby małoletniej poniżej 15. roku życia, ma obowiązek zawiadomienia organów ścigania – niewypełnienie tego obowiązku zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat 3 (zob. art. 240 k.k.).

- **Wykorzystanie seksualne osoby powyżej 15. roku życia.** Polskie prawo chroni przed przestępstwami w sferze seksualnej również osoby powyżej 15. roku życia, więc ochronie prawnej podlegają także starsi uczniowie. Zakazane jest doprowadzenie do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej, stosując przemoc, groźbę lub podstęp (zob. art. 197 k.k.). Karane jest także doprowadzenie do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej poprzez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia innej osoby (zob. art. 199 k.k.). Stosunkiem zależności jest na przykład relacja pomiędzy nauczycielem a uczniem. Stąd relacje seksualne pomiędzy nauczycielem a uczniem należy uznać za zakazane. Ponadto surowo karane jest także wykorzystanie bezradności, upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej w celu doprowadzenia do czynności seksualnych (zob. art. 198 k.k.).
- **Wykorzystanie seksualne rówieśnicze.** Uczniowie mogą doświadczać wykorzystania seksualnego nie tylko ze strony osób pełnoletnich, ale także osób niepełnoletnich, w tym innych uczniów. Wyżej wymienione przepisy dotyczą także sytuacji przestępstwa popełnionego przez osobę niepełnoletnią. Sprawca czynu zabronionego będącego przestępstwem podlega, co do zasady, pełnej odpowiedzialności po ukończeniu 17. roku życia, natomiast przed ukończeniem 17 lat odpowiada według zasad określonych w Ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich.

c) Symptomy sugerujące możliwość doznania przemocy seksualnej przez osobę małoletnią

Istnieje wiele różnych symptomów, które mogą świadczyć o tym, że osoba małoletnia jest lub była wykorzystywana seksualnie.

Wszyscy pracownicy szkoły muszą mieć dobrą orientację dotyczącą objawów, by nie zignorować niepokojących sygnałów płynących od skrzywdzonego ucznia. Należy również zaznaczyć, że wiele spośród wymienionych poniżej symptomów może wynikać z innych zjawisk, z którymi zmagają się uczniowie, i wcale nie musi oznaczać, że jest on wykorzystywany seksualnie. Wskazane symptomy mogą bowiem wynikać z wielu różnych przyczyn. Wychowawcy i nauczyciele muszą umieć poznać sytuację rodzinną, stan zdrowia, historię życia ucznia oraz dostrzegać zmiany w jego zachowaniu, aby móc właściwie ocenić, z jakich powodów prezentuje niepokojące zachowania. Jeśli współistnieje wiele symptomów z poniższej listy, należy rozważyć, czy ich przyczyna nie tkwi w wykorzystaniu seksualnym ucznia.

- problemy szkolne:
  - trudności w skupieniu uwagi;
  - nagłe pogorszenie wyników w nauce;
  - unikanie zajęć wychowania fizycznego;
- problemy społeczne i behawioralne:
  - nagła zmiana zachowania;
  - problemy w relacjach rówieśniczych;
  - skrajna niechęć do przebywania z niektórymi osobami;
- problemy emocjonalne:
  - silne poczucie winy u ucznia wynikające z tego, iż czuje się on odpowiedzialny za zachowanie seksualne podejmowane wobec niego;
  - poczucie bycia złym, innym, gorszym;
  - poczucie nadmiernego wstydu;
  - dążenie do zrozumienia, że ma się jakąś straszną tajemnicę;
  - poczucie stygmatyzacji;

- negatywny stosunek do własnego ciała, poczucie zbrudzenia i wstrętu wobec samego siebie;
- erotyzacja dziecka:
  - prowokacyjne i uwodzicielskie zachowania seksualne dziecka w stosunku do osób z otoczenia;
  - nasilona masturbacja dziecięca, nieadekwatna do fazy rozwoju psychoseksualnego;
  - erotyczna twórczość dziecka – dominacja elementów związanych z seksualnością w rysunkach i innych pracach plastycznych dziecka;
  - agresja seksualna wobec innych dzieci;
  - angażowanie rówieśników i młodszych dzieci w nietypową dla wieku dziecka aktywność seksualną;
  - nieadekwatny do poziomu rozwoju dziecka język dotyczący sfery seksualnej;
  - podejmowanie wczesnej i nasilonej aktywności seksualnej;
- zachowania autodestrukcyjne:
  - samookaleczenia;
  - próby samobójcze;
  - zaburzenia odżywiania (bulimia, anoreksja);
  - uzależnienia (np. nadużywanie alkoholu, narkotyków);
  - prostytutka dziecięca;
- dolegliwości psychosomatyczne, w tym:
  - bóle brzucha;
  - nudności, wymioty;
  - zaburzenia miesiączkowania i inne;
- objawy nerwicowe, w tym:
  - wtórne moczenie nocne;
  - zanieczyszczanie się kałem;
  - zaburzenia snu, koszmary senne;

- jednoznaczne dowody wykorzystania seksualnego:
  - choroba weneryczna;
  - ciąża;
  - obecność plemników w pochwie bądź odbycie dziecka.

2.2. Interwencja w przypadku zgłoszenia lub podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby małoletniej

Przyjęcie przez szkołę jasnych wytycznych dotyczących interwencji sprawia, że nauczyciele i wszyscy pracownicy wiedzą, jak się zachować w sytuacji zgłoszenia przypadku wykorzystania seksualnego bądź gdy samodzielnie nabiorą takiego podejrzenia. Im szybsza reakcja ze strony dorosłych, tym większa szansa na pomoc krzywdzonemu uczniowi i zapobiegnięcie poważniejszym konsekwencjom.

a) Podstawowe zasady interwencji w przypadku zgłoszenia wykorzystania seksualnego w szkole

Należy pamiętać o podstawowych zasadach dotyczących interwencji, które muszą znać wszyscy dorośli pracujący w szkole:

- informacja o wykorzystaniu seksualnym ucznia lub o prawdopodobieństwie zajścia takiego zdarzenia może dotyczyć wydarzeń przeszłych lub bieżących. W obu przypadkach należy reagować niezwłocznie;
- zgłoszenie lub nabranie podejrzenia o krzywdzie może pochodzić z różnych źródeł:
  - od samego krzywdzonego ucznia;
  - od innej osoby, która dowiedziała się o tym od krzywdzonego ucznia lub z innych źródeł;

- z obserwacji – gdy uczeń ujawnia symptomy wykorzystania seksualnego, ale nie potrafi zrozumiale wyjaśnić, co się wydarzyło;
- za wdrożenie i respektowanie procedur odpowiedzialny jest dyrektor szkoły;
- każdy pracownik szkoły, który został poinformowany o podejrzeniu lub fakcie przemocy seksualnej wobec ucznia, odpowiada za podjęcie właściwych działań zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi i procedurami obowiązującymi w szkole;
- osoba, która jako pierwsza dowiaduje się o zaistnieniu potencjalnego przypadku wykorzystania seksualnego ucznia, powinna go z uwagą wysłuchać – nie jest ona upoważniona do wydawania decyzji i osądów, bo jest to zadanie odpowiednich organów i instytucji, do których sprawa zostanie skierowana;
- do osoby tej nie należy również rozstrzyganie, czy podejrzenia lub oskarżenia są zasadne. Jej zadaniem jest zgłoszenie informacji zgodnie z przewidzianymi procedurami;
- wszystkie podejrzenia i zarzuty muszą być traktowane poważnie i trzeba na nie reagować w oparciu o przepisy prawa polskiego i prawa kanonicznego, a także procedury obowiązujące w szkole, współpracując z właściwymi organami w zakresie ich kompetencji;
- należy niezwłocznie powiadomić organy ścigania o przypadku wykorzystania seksualnego ucznia.

b) Rozmowa z osobą zgłaszającą

Pozyskanie wiedzy o akcie przemocy seksualnej lub jego prawdopodobieństwie często ma miejsce w czasie rozmowy z osobą zgłaszającą. W trakcie rozmowy należy:

- traktować osobę zgłaszającą z empatią i bardzo poważnie – nie wolno bagatelizować zgłoszenia ani okazywać lekceważenia osobie zgłaszającej;
- zachować spokój i starać się nie okazywać przerażenia lub silnego wzburzenia emocjonalnego w reakcji na słowa osoby zgłaszającej;
- słuchać aktywnie, utrzymując naturalny kontakt wzrokowy oraz wyrażając zrozumienie i wsparcie;
- nie okazywać wątpliwości co do wiarygodności osoby zgłaszającej lub jej wypowiedzi;
- dopytywać tylko w celu uściślenia przekazu oraz zdobycia niezbędnych informacji do zgłoszenia podejrzenia wykorzystania seksualnego;
- skoncentrować się na ustaleniu faktów i okoliczności – jeśli rozmowa przeprowadzana jest z osobą pokrzywdzoną, należy wysłuchać ucznia, zapamiętać i zapisać jego słowa i ograniczyć się do zadawania jedynie koniecznych pytań. Trzeba upewnić się, czy sprawa została wcześniej zgłoszona do organów państwowych lub kościelnych. Należy powstrzymać się od wypowiedzania własnej oceny i interpretacji zdarzenia, nie wyrażając opinii na temat domniemanego sprawcy;
- zapewnić osobę przekazującą informację, że zostanie zrobione wszystko, co możliwe, aby pomóc osobie skrzywdzonej;
- sprawdzić, czy bezpieczeństwo osoby skrzywdzonej nie jest zagrożone – jeśli tak, trzeba działać natychmiast, w tym poinformować niekrzywdzących rodziców dziecka i odpowiednie organy państwowe;
- wyjaśnić, że informacje o krzywdzie muszą zostać przekazane innym osobom, a zwłaszcza niekrzywdzącym rodzicom ucznia, oraz zaznaczyć, że w określonych przypadkach

wykorzystania seksualnego (zob. art. 240 Kodeksu karnego) istnieje obowiązek niezwłocznego poinformowania organów ścigania;

- nie wolno składać żadnych obietnic, które nie będą mogły być dotrzymane, szczególnie w kwestii poufności (np.: „obietuję nikomu o tym nie powiedzieć”);
- poinformować, co dalej będzie się działo ze zgłoszeniem (komu zostaną przekazane informacje), i jednocześnie zapewnić o poufności prowadzonych przez szkołę działań oraz o tym, że osoby niezaangażowane we wsparcie osoby pokrzywdzonej nie mają dostępu do informacji o krzywdzie;
- nie wolno ujawniać szczegółów rozmowy osobom niezaangażowanym we wsparcie osoby pokrzywdzonej, a zwłaszcza osobie, która została wskazana jako sprawca przemocy;
- w przypadku gdy osobą zgłaszającą jest dziecko, należy zachowywać wszystkie powyższe zasady, a także:
  - nie odwlekać rozmowy z dzieckiem, nie przekładać jej na inny termin lub w inne miejsce, gdyż może to być jedyna okazja, gdy będzie ono chciało ujawnić krzywdę;
  - zapewnić dziecku poczucie bezpieczeństwa w trakcie rozmowy, wesprzeć emocjonalnie i zapewnić, że zostanie mu udzielona pomoc;
  - zapewnić dziecko, że mu wierzymy i że dobrze zrobiło, mówiąc o tym, co się stało. W przypadku gdy sprawca próbował związać dziecko tajemnicą, należy zaznaczyć, że taka tajemnica dziecka nie obowiązuje;
  - jeśli dziecko czuje się winne, podkreślić, że nie ponosi ono żadnej winy za doznaną krzywdę;
  - należy unikać naciskania na dziecko oraz zadawania pytań zamkniętych i sugerujących odpowiedź – należy ustalić

- z dzieckiem, że może powiedzieć „nie wiem”, jeżeli nie będzie umiało udzielić odpowiedzi na pytanie;
- rozmowę zakończyć, kiedy dziecko będzie spokojne;
  - natychmiast po przeprowadzeniu rozmowy należy sporządzić notatkę z przebiegu rozmowy. Jeśli nie utrudni to empatycznej komunikacji z rozmówcą, można rozważyć robienie notatek w trakcie rozmowy. Ważne jest, aby zadbać o zachowanie wierności przekazu osoby informującej o zdarzeniu, uwzględniając charakterystyczne wyrażenia i słownictwo, a także zachowania niewerbalne. W miarę możliwości należy notatkę przedstawić osobie zgłaszającej, uwzględniając jej ewentualne uwagi, i uzyskać jej podpis. Nie stosuje się tego zalecenia, gdy osobą zgłaszającą jest dziecko.

c) Przebieg interwencji

Po przyjęciu zgłoszenia należy działać bez zwłoki, zgodnie z procedurą opisaną poniżej:

- jeśli ze zgłoszenia wynika, że krzywda może się powtórzyć w najbliższym czasie, trzeba temu bezzwłocznie przeciwdziałać. Należy natychmiast zawiadomić rodziców (a w przypadku gdy krzywdę zadaje jeden z nich, należy skontaktować się z rodzicem niekrzywdzącym) oraz wezwać policję, a później podejmować kolejne czynności. Jeśli drobna zwłoka nie zagraża osobie pokrzywdzonej, wszelkie czynności można skonsultować z dyrektorem szkoły i innymi kompetentnymi osobami (osobą zaufania, psychologiem lub pedagogiem). Należy wraz z nimi przygotować spotkanie z rodzicami, a następnie dyrektor powinien dokonać zgłoszenia do odpowiednich organów państwowych

i zawiadomić delegata organu prowadzącego ds. ochrony dzieci i młodzieży;

- w trakcie rozmowy z rodzicami należy zachowywać się z dużym wyczuciem i wrażliwością, zdając sobie sprawę, że przekazuje się trudne informacje. Konieczne jest zaprezentowanie poznanych faktów oraz zakomunikowanie, jakie dalsze działania prawne muszą być podjęte w danej sytuacji. Istotne jest również wskazanie rodzicom, w jaki sposób szkoła oraz inne instytucje mogą pomóc ich dziecku oraz udzielić wsparcia także im samym. Głównym celem powinno być zapewnienie ochrony uczniowi i powstrzymanie dalszego krzywdzenia. Jeśli podejrzanym o wykorzystanie dziecka jest jeden z rodziców, należy skontaktować się z rodzicem niekrzywdzącym. Nie można ulegać prośbom o niezgłaszanie sprawy organom państwowym;
- jeśli istnieje podejrzenie wykorzystania seksualnego osoby małoletniej poniżej 15. roku życia (zob. art. 200 Kodeksu karnego mówiący o obcowaniu płciowym lub innej czynności seksualnej wobec osoby małoletniej poniżej 15. roku życia, udostępnianiu takiej osobie treści pornograficznych lub prezentowaniu wykonania czynności seksualnej), prawo nakłada obowiązek niezwłocznego powiadomienia stosownych organów (zob. art. 240 k.k.). Taki obowiązek istnieje również w przypadku podejrzenia zaistnienia gwałtu dokonanego wspólnie z inną osobą, gwałtu wobec małoletniego poniżej 15. roku życia, gwałtu wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry lub gwałtu ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 par. 3 lub 4 k.k.), a także w przypadku wykorzystania bezradności, upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej w celu

doprowadzenia do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej (art. 198 k.k.). Zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa należy złożyć w prokuraturze rejonowej w tej dzielnicy bądź miejscowości, w której popełniono przestępstwo, lub komendzie policji w formie pisemnej albo w formie ustnej spisanej do protokołu przez funkcjonariusza policji. Podstawą zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa nie musi być pewność popełnienia przestępstwa. Wystarczy powziąć uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Takiego zgłoszenia nie musi dokonać osobiście osoba, która przyjęła zgłoszenie bądź nabrała podejrzenia przez obserwację dziecka. Może to uczynić dyrektor szkoły lub osoba zaufania – w zależności od procedury obowiązującej w szkole. Niemniej jednak każda osoba, która zdobyła wiedzę na ten temat, musi się upewnić, że takiego zgłoszenia dokonano. W przeciwnym razie powinna to zrobić osobiście;

- szkoła powinna zawiadomić organy ścigania również w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa wykorzystania seksualnego opisanego w pozostałych przepisach rozdziału XXV Kodeksu karnego: „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności”. Powinność ta wynika z art. 304 Kodeksu postępowania karnego, który nakłada społeczny obowiązek zawiadomienia organów ścigania o przestępstwie ściganym z urzędu.
- jeśli krzywda nosi znamiona przestępstwa w rozumieniu prawa kościelnego, dyrektor szkoły lub osoba zaufania powiadamia delegata organu prowadzącego ds. ochrony dzieci i młodzieży;
- powiadomienie organów ścigania powinno wiązać się z przekazaniem im kopii notatki służbowej sporządzonej na podstawie rozmowy z osobą zgłaszającą;

- osoba zgłaszająca sprawę dyrektorowi szkoły lub delegatowi powinna się w miarę możliwości upewnić, że wdrożono odpowiednie procedury (np. prosząc – w razie potrzeby także na piśmie – o informację o podjętych w wyniku zgłoszenia czynnościach);
- dyrektor szkoły przekazuje innym pracownikom szkoły tylko te informacje, które są niezbędne dla zabezpieczenia dobra osoby skrzywdzonej oraz ustalenia faktów w zakresie niezbędnym do prowadzenia dalszych działań;
- jeżeli istnieje podejrzenie, że osobą odpowiedzialną za przemoc wobec ucznia jest osoba zatrudniona w szkole lub podejmująca działanie w ramach działalności szkoły na innej podstawie (np. umowy cywilnoprawnej), dyrektor szkoły zawiesza ją w pełnieniu obowiązków. Podejmuje się postępowanie wyjaśniające zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa;
- jeżeli podejrzenie dotyczy dyrektora szkoły, powyższe działania podejmuje organ prowadzący;
- jeśli oskarżenia o przemoc wobec ucznia po przeprowadzeniu postępowania wyjaśniającego w szkole okażą się bezpodstawne i wobec posądzonej osoby nie toczy się postępowanie karne w tej sprawie, zostanie ona niezwłocznie przywrócona do pełnienia dotychczasowych obowiązków. W takim przypadku przedsięwzięte zostaną przez dyrektora lub delegata wszelkie środki, aby bezpodstawne zarzuty nie odbiły się negatywnie na sytuacji osoby posądzonej;
- w prowadzonym postępowaniu priorytetem – oprócz dojścia do prawdy – powinno być zapewnienie uczniowi i jego rodzicom odpowiedniego wsparcia, a także zachowanie poufności;
- osoba przyjmująca zgłoszenie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa nie może na własną rękę podejmować działań

służących wyjaśnieniu podejrzeń i zarzutów lub weryfikacji zgłaszanych faktów;

- dyrektor szkoły lub delegat ma obowiązek sporządzić notatkę z postępowania wyjaśniającego oraz zabezpieczyć dowody zdarzenia, w tym np.: listy, pisma, korespondencję elektroniczną lub notatki z rozmów telefonicznych mających związek ze sprawą;
- dokumentacja prowadzona w sprawie podejrzenia o przemoc wobec ucznia podlega zabezpieczeniu i jest przechowywana przez dyrektora lub delegata;
- w przypadku wykorzystania seksualnego rówieśniczego szkoła podejmuje interwencję wobec osoby pokrzywdzonej, otaczając ją opieką i potrzebnym wsparciem, a także sprawcy krzywdy, jeśli jest on uczniem szkoły. Należy zastosować właściwe środki wychowawcze zgodnie ze statutem szkoły i poczynić odpowiednie kroki, aby nie dopuścić do dalszego krzywdzenia i doprowadzić do poprawy zachowania sprawcy. Istotne jest utrzymywanie stałej komunikacji z rodzicami zarówno osoby pokrzywdzonej, jak i sprawcy. Ze względu na powagę sytuacji szczególną rolę odgrywa współpraca psychologa, pedagoga, osoby zaufania oraz wychowawców. Szkoła powinna także współpracować z organami ścigania i odpowiednim sądem, jeśli został popełniony czyn zabroniony według prawa państwowego. Również w przypadku zajścia dotyczącego rówieśników należy pamiętać o obowiązku powiadomienia policji lub prokuratury, jeśli istnieje podejrzenie popełnienia czynu zabronionego z art. 197 par. 3 lub 4 Kodeksu karnego (gwałt wspólnie z inną osobą; gwałt małoletniego poniżej 15. roku życia; wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry lub gwałt ze szczególnym

okrucieństwem), art. 198 k.k. (wykorzystanie bezradności, upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej w celu doprowadzenia do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej) lub art. 200 k.k. (obcowanie płciowe lub inna czynność seksualna wobec osoby małoletniej poniżej 15. roku życia, prezentowanie takiej osobie treści pornograficznych lub wykonania czynności seksualnej). Szkoła powinna zgłosić do organów ścigania również podejrzenie popełnienia przestępstwa seksualnego wykorzystania rówieśniczego opisanego w pozostałych przepisach rozdziału XXV Kodeksu karnego, co znajduje uzasadnienie w treści art. 304 Kodeksu postępowania karnego (społeczny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie).

d) Zadania osób zaangażowanych w interwencję

Każdy dorosły powinien wykazać wrażliwość na potrzeby ucznia i odpowiedzialność w podejmowaniu działań, mając zawsze na uwadze dobro ucznia i kierując się procedurami obowiązującymi w szkole. Nikt nie może podejmować działań na własną rękę ani utrzymywać przypadku wykorzystania seksualnego w tajemnicy, nawet jeśli uczeń o to prosi. Przy podejmowaniu interwencji mogą być zaangażowane następujące osoby, które w zależności od sytuacji mają konkretne zadania:

- dyrektor szkoły:
  - przyjmuje zgłoszenie o możliwości popełnienia przestępstwa;
  - kontroluje przebieg działań podejmowanych w szkole;
  - zgłasza podejrzenie popełnienia przestępstwa odpowiednim organom państwowym;

- monitoruje postępowanie i kroki czynione przez organy państwowe w danej sprawie;
- w przypadku niedopełnienia obowiązków w zakresie pomocy dziecku krzywdzonemu ponosi odpowiedzialność służbową, a w niektórych przypadkach również karną (zob. art. 240 Kodeksu karnego);
- osoba zaufania:
  - przyjmuje zgłoszenie o podejrzeniu przemocy seksualnej wobec ucznia;
  - w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując działania chroniące go przed dalszym krzywdzeniem;
  - zgłasza sprawę dyrektorowi szkoły i z nim koordynuje podejmowane działania;
  - zbiera informacje o uczniu w celu wstępnego zdiagnozowania jego sytuacji;
  - zabezpiecza dowody, ale nie przeprowadza dochodzenia, gdyż to należy do zadań odpowiednich służb państwowych;
  - współpracuje z osobami udzielającymi pomocy uczniowi mającymi wiedzę o krzywdzie;
  - koordynuje na terenie szkoły wsparcie ucznia i jego rodziny, monitoruje sytuację ucznia poprzez kontakt z wychowawcą, nauczycielami oraz pracownikami niepedagogicznymi, dbając jednocześnie o zapewnienie poufności, nie włączając osób niezwiązanych ze wsparciem konkretnego ucznia;
  - informuje rodziców o podjętych działaniach na rzecz ucznia;
  - przygotowuje wraz z dyrektorem treść zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa;

- pedagog szkolny:
  - w przypadku gdy nie ma w szkole wyznaczonej osoby zaufania, przejmuje odpowiedzialność za wyżej wymienione zadania;
  - w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując działania chroniące go przed dalszym krzywdzeniem;
  - przeprowadza – we współpracy z wychowawcą oraz innymi osobami zaangażowanymi w pomoc uczniowi – ocenę zagrożenia ucznia przemocą;
  - współpracuje z wychowawcą stale obserwującym ucznia, psychologiem oraz innymi osobami zaangażowanymi w pomoc uczniowi;
  - może być osobą, która uruchamia procedurę „Niebieskiej Karty”, jeśli istnieje podejrzenie przemocy w rodzinie;
  - współpracuje ze specjalistami z poradni specjalistycznych, gdzie uzyskuje wsparcie uczniów;
  - prowadzi dokumentację dotyczącą udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
  - w przypadku przemocy rówieśniczej podejmuje interwencję również wobec sprawcy przemocy, współpracuje z osobą zaufania, psychologiem i wychowawcą w celu zastosowania odpowiednich środków wychowawczych;
- psycholog szkolny:
  - w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując kroki chroniące go przed dalszym krzywdzeniem;
  - przeprowadza diagnozę wstępną;
  - oferuje wsparcie psychologiczne osobie pokrzywdzonej i jej rodzinie;

- udziela pomocy świadkom krzywdy, między innymi klasie ucznia, jeśli informacja o krzywdzie jest publiczna;
- w przypadku przemocy rówieśniczej podejmuje interwencję psychologiczną również wobec sprawcy przemocy;
- wychowawca:
  - w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując działania chroniące go przed dalszym krzywdzeniem;
  - powiadamia dyrektora szkoły, przekazuje mu notatkę służbową;
  - kontaktuje się z osobą zaufania i/lub pedagogiem, przekazując informacje o swoich obserwacjach;
  - swoje spostrzeżenia zapisuje i włącza do indywidualnej dokumentacji ucznia;
  - współpracuje z osobą zaufania, pedagogiem i psychologiem, ustalając plan pomocy uczniowi;
  - systematycznie monitoruje sytuację ucznia, obserwując ewentualne zmiany jego zachowania i zamieszczając opisy w indywidualnej dokumentacji ucznia;
  - w miarę potrzeb udziela uczniowi wsparcia na wszystkich etapach pomocy;
  - w przypadku przemocy rówieśniczej współpracuje z osobą zaufania, pedagogiem i psychologiem w celu objęcia sprawcy czynu odpowiednim nadzorem i zastosowania środków wychowawczych;
- pielęgniarka szkolna:
  - w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując działania chroniące go przed dalszym krzywdzeniem oraz organizuje pomoc medyczną, jeśli jest taka potrzeba;

- jeśli zauważy na ciele objawy przemocy fizycznej, opisuje je w karcie zdrowia ucznia;
- wpisuje w karcie także nazwisko osoby, która przyprowadziła ucznia wówczas, gdy został on z obrażeniami zgłoszony przez innego pracownika szkoły;
- niezwłocznie informuje dyrektora szkoły o swoich podejrzeniach lub otrzymanym zgłoszeniu;
- może kontaktować się z rodzicami ucznia w przypadku stwierdzenia zaniedbań zdrowotnych i higienicznych. Jeśli rodzice nie są zainteresowani współpracą na rzecz poprawy sytuacji swojego dziecka, sporządza notatkę służbową z opisem stanu ucznia i podjętych przez siebie działań. Notatkę przekazuje pedagogowi szkolnemu;
- nauczyciel przedmiotu, nauczyciel świetlicy, nauczyciel bibliotekarz, osoba prowadząca zajęcia dodatkowe, instruktor:
  - w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując kroki chroniące go przed dalszym krzywdzeniem;
  - kontaktuje się z wychowawcą ucznia, przekazując mu informacje o swoich podejrzeniach i obserwacjach, powiadamia dyrektora szkoły, sporządza notatkę służbową, opisując sytuację;
  - bierze udział w monitorowaniu sytuacji ucznia oraz – jeśli istnieje taka potrzeba – w opracowaniu wspólnie z osobą zaufania, pedagogiem szkolnym i wychowawcą planu pomocy uczniowi;
- pracownik niepedagogiczny:
  - w procesie udzielania pomocy uczniowi niebagatelna jest również rola pracownika niepedagogicznego. Pracując w różnych miejscach szkoły, stykając się z racji pełnienia

swoich obowiązków z uczniami i rodzicami w mniej formalnych miejscach, takich jak stołówka, boisko szkolne, teren przed wejściem do budynku, może on być ważnym obserwatorem ucznia doznającego przemocy bądź zagrożonego nią. Okazując szacunek i reagując na przejawy złego traktowania ucznia, czego może być świadkiem, wyznacza wzorzec radzenia sobie w trudnych sytuacjach oraz często staje się osobą darzoną zaufaniem, której uczeń może chcieć powierzyć trudną i bolesną tajemnicę doświadczanej przemocy;

- w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia udziela mu bezpośredniej pomocy, podejmując działania chroniące go przed dalszym krzywdzeniem;
- niezwłocznie informuje dyrektora szkoły o swoich podejrzeniach lub otrzymanym zgłoszeniu;
- osoba, której uczeń zwierzył się z doznanej krzywdy:
  - jest to osoba, którą młody człowiek sam wybrał, żeby zwierzyć się z doświadczanej przemocy i z którą rozmawia o swojej sytuacji. Darzy ją zaufaniem i czuje się bezpiecznie w relacji z nią. Może nią być każdy pracownik szkoły wybrany przez ucznia. Po otrzymaniu od ucznia zgłoszenia o wykorzystaniu seksualnym, osoba ta nie może zachować tej informacji w tajemnicy. Powinna poinformować ucznia, że w związku z powagą sprawy włączy do pomocy inne osoby (powinna je wymienić) oraz współpracować, zgodnie z zasadą poufności, z psychologiem, pedagogiem, osobą zaufania i dyrektorem szkoły.

2.3. Wsparcie osób bezpośrednio lub pośrednio dotkniętych wykorzystaniem seksualnym

W przypadku wykorzystania seksualnego ucznia nie wystarczy jedynie zgłosić ten fakt do odpowiednich służb. Należy objąć pomocą osobę pokrzywdzoną, jej rodzinę oraz innych świadków krzywdy, których to zdarzenie również głęboko dotyka. Jest to często długi proces, w który mogą być zaangażowane różne osoby ze szkoły: dyrektor, osoba zaufania, psycholog, pedagog, nauczyciele, którzy mają wiedzę o zdarzeniu (np. przyjęli zgłoszenie lub zaobserwowali objawy krzywdy). Często potrzebna jest również specjalistyczna pomoc zewnętrzna. W centrum wszystkich działań powinno być dobro dziecka.

a) Wsparcie osoby skrzywdzonej

Szkoła odgrywa ważną rolę w udzielaniu pomocy skrzywdzonemu uczniowi. Proces leczenia zranienia w przypadku wykorzystania seksualnego jest długi i skomplikowany. Terapia psychologiczna odbywa się poza szkołą. Istotne jest jednak, aby środowisko, w którym dziecko przebywa na co dzień, sprzyjało temu procesowi i stwarzało ku temu odpowiednie warunki. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę na:

- zmniejszanie lęku, budowanie poczucia bezpieczeństwa i zaufania ucznia poprzez objęcie go stałą opieką, ukazanie troski i wzmacnianie dobrych relacji z dorosłymi;
- stworzenie przestrzeni do słuchania ucznia;
- odciążanie z poczucia winy, jeśli ono występuje; uświadamianie dziecku, że odpowiedzialność jest w całości po stronie sprawcy;
- pozwolenie na odreagowanie negatywnych emocji;

- udzielanie wsparcia w nauce, jeśli jest to potrzebne;
- wspieranie ucznia w budowaniu relacji z rówieśnikami;
- podnoszenie poczucia własnej wartości poprzez szukanie, wzmocnianie i rozwijanie mocnych stron ucznia;
- koordynowanie wszystkich działań ze specjalistami spoza szkoły, którzy obejmują opieką ucznia.

b) Wsparcie rodziny osoby skrzywdzonej

Szkoła ma obowiązek wspierać rodziców dziecka i ustalać z nimi wszystkie podejmowane działania. Pomoc im udzielona nie powinna ograniczać się tylko do jednego spotkania, na którym zostanie przekazana informacja o krzywdzie, jakiej doznało ich dziecko. Rodzice będą w tak trudnej sytuacji potrzebowali dłuższego towarzyszenia, porady i wsparcia. Przy kontakcie z rodzicami należy uwzględnić:

- informowanie o sytuacji dziecka i doznanej krzywdzie;
- przedstawienie planu wsparcia, które dziecko może uzyskać w szkole;
- wskazanie miejsca uzyskania profesjonalnej pomocy dla dziecka poza szkołą;
- poinformowanie o instytucjach, fundacjach lub osobach, które mogą udzielić wsparcia prawnego;
- zaproponowanie samym rodzicom wsparcia ze strony psychologa szkolnego bądź wskazanie miejsca profesjonalnej pomocy poza szkołą.

c) Wsparcie świadków krzywdy

W przypadku tak poważnego zdarzenia, jakim jest przemoc seksualna wobec ucznia, należy pamiętać o osobach, które były

świadkami krzywdy lub mają na jej temat informację, na przykład o pozostałych uczniach z klasy i szkoły oraz ich rodzicach. Wsparcie dla świadków musi być okazywane z delikatnością i w sposób wyważony. Nie może w żaden sposób naruszać dobra skrzywdzonego ucznia. W przypadku gdy wiedza na temat krzywdy jest znana w środowisku szkolnym, należy rozważyć podjęcie następujących działań:

- przeprowadzenie cyklu spotkań z uczniami w klasach na temat przemocy seksualnej, poinformowanie o działaniach podejmowanych przez szkołę, wskazanie możliwości uzyskania przez nich bliższej pomocy, jeśli by takiej poszukiwali;
- umożliwienie indywidualnych spotkań z psychologiem i pedagogiem szkolnym;
- wskazanie instytucji zewnętrznych oraz numerów telefonów zaufania, gdzie można uzyskać wsparcie;
- przeprowadzenie spotkania z rodzicami, poinformowanie o stanie wiedzy na temat zdarzenia, sytuacji prawnej i podejmowanych przez szkołę działaniach;
- budowanie poczucia wspólnoty poprzez zapewnienie wsparcia oraz gotowość do spotkania i rozmowy z każdą osobą ze społeczności szkolnej, która by tego potrzebowała;
- w miarę możliwości przedstawienie rezultatów działań podjętych w celu wyjaśnienia sprawy.

Aneksy

Wybrane państwowe przepisy prawne

Kodeks karny:

Rozdział XXV: Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności

Art. 197. § 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:

- 1) wspólnie z inną osobą,
- 2) wobec małoletniego poniżej lat 15,
- 3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1–3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

Art. 198. Kto, wykorzystując bezradność innej osoby lub wynikający z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej brak zdolności tej osoby do rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, doprowadza ją do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Art. 199. § 1. Kto, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 został popełniony na szkodę małoletniego, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Karze określonej w § 2 podlega, kto obcuje płciowo z małoletnim lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej albo doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, nadużywając zaufania lub udzielając w zamian korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy.

Art. 200. § 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób

umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

§ 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15.

Art. 200a. § 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 200b. Kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 201. Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego,

brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 202. § 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Kto przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4c. Karze określonej w § 4b podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego uczestniczy w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego.

§ 5. Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1–4b, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Art. 203. Kto, przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub wykorzystując stosunek zależności lub krytyczne położenie,

doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 204. § 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.

§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Rozdział XXX: Przesłępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości

Art. 240. § 1. Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120–124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Nie popełnia przestępstwa określonego w § 1, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym; nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1.

§ 2a. Nie podlega karze pokrzywdzony czynem wymienionym w § 1, który zaniechał zawiadomienia o tym czynie.

§ 3. Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grozącą jemu samemu lub jego najbliższymi.

Kodeks postępowania karnego:

Art. 304. § 1. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.

Źródła

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, *Kursy dla uczniów*, <https://edukacja.fdds.pl/course/index.php?categoryid=7>

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, *Polityka ochrony dzieci przed krzywdzeniem, kurs dla pracowników placówek oświatowych*, <https://edukacja.fdds.pl/course/view.php?id=180>

Izdebska A., Ruchel A., *Profilaktyka wykorzystania seksualnego dziecka – systemowe oddziaływania w zakresie edukacji seksualnej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” Vol 10 No 1, 2011.

Kita B., *Zadania pracowników szkoły w sytuacji rozpoznania lub podejrzenia krzywdzenia dziecka w rodzinie*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, red. J. Zmarzlik, Warszawa 2011;

Sajkowska M., Skierkowska M., *Zintegrowany model profilaktyki wykorzystywania seksualnego dzieci według Smallbone’a, Marshalla i Wortleya*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” Vol 19 No 2, 2020.

Świadomość. Zapobieganie. Reagowanie. Zasady ochrony dzieci, młodzieży, osób niepełnosprawnych i bezradnych przed wykorzystaniem seksualnym w diecezji opolskiej, red. G. Strzelczyk, J. Walożek, Opole 2020.

Zespół Szkół Jezuitów im św. Stanisława Kostki w Gdyni, *Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci i młodzieży w pracy*

edukacyjnej i wychowawczej w Zespole Szkół Jezuitów w Gdyni, 5.10.2017.

Zmarzlik J., *Wykorzystywanie seksualne dzieci*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, red. J. Zmarzlik, Warszawa 2011.

Dokumenty Kościoła katolickiego dotyczące ochrony dzieci i młodzieży

Benedykt XVI, *List pasterski papieża Benedykta XVI do katolików w Irlandii*, 19.03.2010.

Franciszek, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. w kaplicy Domu św. Marty z udziałem niektórych ofiar nadużyć seksualnych dokonanych przez księży*, 7.07.2014.

Franciszek, *List apostolski Motu Proprio Vos estis lux mundi*, 9.05.2019.

Jan Paweł II, *List apostolski Sacramentorum sanctitatis tutela*, 30.04.2010.

Konferencja Episkopatu Polski, *Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci i młodzieży i osób niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i wychowawczej Kościoła w Polsce*, 10-11.06.2014.

Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, 7-8.10.2014.

Kongregacja Nauki Wiary, *Normy De Gravioribus Delictis*, 21.05.2010.

Kongregacja Nauki Wiary, *Okólnik do Konferencji Episkopatów w sprawie opracowania „Wytycznych” dotyczących sposobów*

postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich, 16.05.2011.

Kongregacja Nauki Wiary, Vademecum dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich, 16.07.2020.

Spis treści

Wprowadzenie	3
I. Jak uczynić szkołę bardziej bezpieczną?	6
1.1. Wspólna troska o ochronę uczniów	6
a) <i>Weryfikacja przyjmowanych osób</i>	6
b) <i>Szkolenia dla pracowników szkoły</i>	8
c) <i>Doradztwo i wsparcie dla nauczycieli</i>	9
d) <i>Osoba zaufania – szkolny delegat ds. ochrony dzieci i młodzieży</i>	11
e) <i>Włączenie uczniów w tworzenie bezpiecznej szkoły</i>	12
f) <i>Włączenie rodziców w tworzenie bezpiecznej szkoły</i>	16
1.2. Bezpieczne środowisko	18
a) <i>Bezpieczne pomieszczenia</i>	18
b) <i>Bezpieczeństwo w sieci</i>	19
c) <i>Bezpieczeństwo na wyjazdach</i>	20
d) <i>Kodeks bezpiecznych zachowań</i>	21
e) <i>Zachowania ryzykowne i demoralizujące</i>	23

II. Co zrobić, gdy wydarzyła się krzywda?	27
2.1. Wykorzystanie seksualne osoby małoletniej	27
a) <i>Definicja i formy wykorzystania seksualnego</i>	27
b) <i>Ochrona prawna uczniów przed różnymi formami przemocy seksualnej</i>	29
c) <i>Symptomy sugerujące możliwość doznania przemocy seksualnej przez osobę małoletnią</i>	30
2.2. Interwencja w przypadku zgłoszenia lub podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby małoletniej	33
a) <i>Podstawowe zasady interwencji w przypadku zgłoszenia wykorzystania seksualnego w szkole</i>	33
b) <i>Rozmowa z osobą zgłaszającą</i>	34
c) <i>Przebieg interwencji</i>	37
d) <i>Zadania osób zaangażowanych w interwencję</i>	42
2.3. Wsparcie osób bezpośrednio lub pośrednio dotkniętych wykorzystaniem seksualnym	48
a) <i>Wsparcie osoby skrzywdzonej</i>	48
b) <i>Wsparcie rodziny osoby skrzywdzonej</i>	49
c) <i>Wsparcie świadków krzywdy</i>	49
Aneksy	51
Wybrane państwowe przepisy prawne	51
<i>Kodeks karny</i>	51
<i>Kodeks postępowania karnego</i>	56
Źródła	56
Dokumenty Kościoła katolickiego dotyczące ochrony dzieci i młodzieży	57

Ochrona dzieci przed wykorzystaniem seksualnym jest odpowiedzialnością nas – dorosłych. W każdej instytucji oświatowej powinny obowiązywać zasady, które jasno określają, w jaki sposób sprawdzane są osoby pracujące z dziećmi, jakie zachowania wobec dzieci są akceptowane i co robić, gdy dziecku dzieje się krzywda. Wprowadzenie w szkole zasad ochrony dzieci przed wykorzystaniem seksualnym to szansa na bezpieczne dzieciństwo i ważny krok w budowaniu świata, w którym nie ma przyzwolenia na przemoc wobec dzieci.

DR MONIKA SAJKOWSKA,
PREZESKA ZARZĄDU FUNDACJI
DAJEMY DZIECIOM SIŁĘ

Jeśli na tym świecie mają być jakieś miejsca, gdzie młodzi ludzie mogą czuć się bezpiecznie, to muszą być nimi dom i szkoła. Tu mają oni nie tylko być chronieni przed jakąkolwiek przemocą ze strony dorosłych, lecz także uczyć się nikomu nie zagrażać i nikogo nie krzywdzić. Równocześnie – co nie mniej ważne – w domu i w szkole mają się uczyć chronić siebie, unikając zachowań ryzykownych. Żaden krzywdziciel nie może mieć szans. Tym właśnie celom ma służyć ta publikacja, z pozoru tylko formalna.

DR ADAM ŻAK SJ,
KOORDYNATOR DS. OCHRONY DZIECI
I MŁODZIEŻY PRZY KONFERENCJI
EPISKOPATU POLSKI

Publikacja powstała dzięki współpracy Centrum Ochrony Dziecka oraz Rady Szkół Katolickich w ramach projektu: Budowanie systemu prewencji wykorzystania seksualnego w szkołach katolickich finansowanego ze środków Fundacji Świętego Józefa KEP. Jest ona kierowana do dyrektorów szkół, którzy są odpowiedzialni za podejmowanie odpowiednich działań w zakresie ochrony uczniów. Będzie również przydatną lekturą dla psychologów i pedagogów szkolnych, a także wszystkich nauczycieli i pracowników szkoły, którzy powinni mieć odpowiednią wiedzę w zakresie zapobiegania przemocy seksualnej wobec osób małoletnich i właściwego reagowania, gdy do niej dochodzi.

